

AZ ELISMERÉS: A KORTÁRS FILOZÓFIA KURRENS TÉMÁJA ÉS A KORSZERŰ TÁRSADALOMELMÉLET KUTATÁSI PARADIGMÁJA*

Rózsa Erzsébet

az MTA doktora, egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem Filozófiai Intézet, a DE Bioetikai Kutatócsoport vezetője
rozsa@puma.unideb.hu

Nagy hagyománnyal rendelkező filozófiai fogalom prominens kutatói kínálnak sokrétű betekintést napjaink egyik kurrens kérdéskörébe: Anerkennung. A *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* 21. (Schmidt am Busch – Zurn, 2009). Az elismerés elméletének tárgyalása messze túllépi az „ezoterikus” filozófia kategoriális-nyelvi kereteit. De az elismerés tematikája mindig is tartalmazott az erkölcsi, társadalmi és politikai élet aktuális kérdéseire való reflexiót. Ma az elismerés olyan kutatási paradigma, amely – filozófiai diszciplínákra (morálfilozófia, filozófiatörténet, társadalom-, politikai és erkölcsfilozófia) gyakorolt hatásán túl – *támpontot nyújt politikaelméleti és politikai-cselekvési, illetve társadalom- és cselekvéselméleti kérdések tematizálásában.*

1. *Fogalmilag* az elismerés meghatározásakor azt kell tisztázni, hogy ki az elismerő, ki (vagy mi) az elismerés tárgya, és mi az entitása an-

nak, amire az elismerés aktusában válaszolunk. Az elismerés lényegi összefüggésben áll az egyén önmagára irányuló gyakorlati vonatkozásaival, különösen az önértelmezéssel (*Selbstsinn*, sense-of-self). Az elismerés mint „*adekvát méltatás*” intuíciója szerint az ilyen aktus akkor sikeres, ha az elismerő megfelelően válaszol alapvető *tárgyi* jellegzetességekre. A *személyközi* kapcsolatokban pedig az elismerés akkor sikeres, ha a fogadó rendelkezik ama képességekkel, amelyek révén az elismerőt mint elismerésre képeset és méltót maga is elismeri. Ez az elismerés „*kölsönösségi gondolata*”. Szükségünk van e két – tárgyi és személyközi – jelentés megkülönböztetésére a gyakorlati aktusok sikeressége céljából. Nem csupán fogalomtechnikai kérdés tehát az elismerés (301–324.).

Történetileg az elismerés elmélete a klasszikus görög barátság-felfogásra vezethető vissza, amelyet a reneszánsz humanizmusa, majd a felvilágosodás érzelmelméletei eleveníttek föl (7–24.). Ez csúcsondik ki Rousseau-nál az emberi természet társadalmiságának szubtilis elemzésében. Frederic Neuhouser szerint *Rousseau l' amour propre*-felfogása az

elismerésért folytatott harcot az emberi élet középpontjába állította. E szenvedély tematizálása a *condition humaine* számos emberi nyomorúsága orvoslásának alapjául szolgálhat. A mások figyelme iránti vágyban éppen ez a lehetőséget ismerhetjük fel (27–52.). Az elismerés elméletét mégis a *német idealizmus teljesítményeként* tartjuk számon. Az utóbbi két évszázad társadalomtudományi és politikaelméleti tradíciói *Johann Gottlieb Fichte* és főleg *Hegel* gondolatait viszik tovább, akik arra kérdezték rá, hogy miként vonatkoztathatók az *interszubjektivitás* struktúrái az egyének fejlődésére. Jay M. Bernstein azt taglalja, hogy Fichte dolgozta ki a jogoknak mint az interszubjektív elismerés *formáinak* a koncepcióját. Az elismerés azzal van összefüggésben, hogy milyen viszonyban van az ember másokkal, mit tart róluk és azok öröla. Fichténél és Hegelnél valamiféle szellemi ügy az, hogy jogokkal rendelkező személyekként elismerjenek bennünket (53–90.). Ugyanakkor ezek az *idealizációk* – *főleg Hegelnél* – *betagolódnak a közösségek konkrét praktikáiba*, nem úgy, mint Kantnál, akinél a személy elismerése elvont egyének elszigetelt tudati aktusa.

A mai elismerélméletek elsősorban Hegelhez nyúlnak vissza. Michael Quante *A szellem fenomenológiája* híres passzusát elemzi. Az úr–szolga viszony nem hierarchikus csupán, hiszen itt találjuk „*az én mint mi és a mi mint én*” gondolatát is, amelyben Hegel az egyéni élet személyközi kapcsolatokba és társadalmi relációikba ágyazottságát mutatja meg. A társadalmi jelleg e koncepciója megelőlegzi a kortárs analitikus filozófia, például Jaegwon Kim és Alvin Goldman belátásait (91–106.). Ludwig Siep azt feszegeti, hogy vajon az elismerés elve működhet-e ma az etikai gondolkodás központi principiumaként? Azon elméleteket, amelyek a szabad, auto-

nóm aktorok kölcsönös tiszteletét emelik ki, Kant és Fichte ösztönözték. Ezen elmélettípus azonban nem kínál eléggé átfogó elvet a rekognitív társadalmi viszony és intézmény racionalitása értékelésére. Az individualitás konstitúciójával foglalkozó elméleteket is Hegel inspirálja, de tőle eltérően ezek nem rendelkeznek koncepcionális kerettel, amely az egyének és a társadalmi entitások – család, társadalom, állam – közötti viszonyokat is magában foglalná. Siep figyelmeztet az elismerés-elmélet határaitra: bár szolgálhat a modern élet etikai alapjaként, ám arra mégsem alkalmas, hogy olyan fogalmi eszköztárat nyújtson, amelyre szükség lenne olyan etikai dilemmák feloldásához, amelyek ma az ember–természet viszonytól az ökológiai kérdéseken át a géntechnikáig terjednek (107–124.).

Az amerikai neopragmatizmus jeles képviselője, Terry Pinkard a jogosnak a jót megelőző státusára kérdez rá. Kanthoz és az általa inspirált kortárs gondolkodókhoz kapcsolódva vizsgálja az interszubjektív elismerés és a jó közötti viszonyt. Az elismerés nem egyike a javaknak, nem is feltétel más javak megvalósításához; sokkal átfogóbb és összetettebb ennél. Az elismerésnek az emberi cselekvésben játszott konstitutív szerepével kapcsolatban Hegel az, aki a cselekvéselmélet, a szellem filozófiája és a társadalomfilozófia mai kérdéseire a legmeggyőzőbb választ kínálja. Bár az individuális tevékenység normatív jellegű, amelyben az okokra való megfelelő reakcióról van szó, ám e reakciót eleve társadalmi praktikák konstituálják. E praktikák nem csak annak fényében nyitják meg előttünk a világot, hogy mi érdemes a törekvésünkre, és mi a legjobb a számunkra, hanem gyakorlati tevékenységünk számára is konstitutívak. S az elismerés nemcsak az emberi cselekvés nézőpontjából jelentős, hanem ama esély

* A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Tervén keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

aspektusából is, hogy otthonra leljünk a modern világban (125–144.).

A kötet nagy súlyt fektet arra az elmélet-történeti tényre, hogy a *fiatal Karl Marx* kapcsolódott a német idealizmus elismerésméleteihez, amikor a munka által közvetített társadalmi viszonyok identitásképző jellegét vizsgálta. Marx, miként John Stuart Mill és a szentimentális hagyomány, olyan elismerésképzetre támaszkodott, amely tartalmazta a másokról való gondoskodást és a szolidaritás-elvet. Daniel Brudney szerint 1844-ben Marxnak volt elképzelése egy jól berendezett társadalomról, mely az elismerés meghatározott gyakorlatával kapcsolódott össze: az „igazi” önmegvalósítás az egyéni termelő tevékenység mások általi társadalmi elismerésében gyakorolt önmegvalósítás. Ez az elismerésmélete nem több, s nem is kevesebb, mint egy jól berendezett társadalom realiztikus utópista víziója, és ilyen minőségben ítélendő meg, összevetve más víziókkal (145–180.).

A fiatal Marxnak a társadalmi viszonyok identitásképző jellegére irányuló gondolatai hatottak a huszadik század első évtizedeiben a nyugati marxizmusra, a brit újhegelianizmusban ennek az amerikai pragmatizmussal való kapcsolatában. Az úr és a szolga dialektikus viszonyának hegeli elmélete hatást gyakorolt a francia fenomenológusok egész generációjára. Növekvő érdeklődéssel fordultak az interszubjektivitás elmélete felé, miközben kitágították a kutatási területet az ontogenezis, a test és a társadalompolitikai elméletek irányába. Németországban az elismerés paradigmájának a német idealizmusban gyökerező kutatásán túl jelentős volt a filozófiai antropológia saját tradíciójának befolyása (Konrad Lorenz, Helmuth Plessner). További impulzust hozott az analitikus filozófia „nyelvi fordulata”, amely a kommunikatív

interakciók révén konstituálódó társadalmi élet elméletével együtt a *nyelvi interszubjektivitás átfogó elméletébe* integrálódott. Két további, részben Hegelből táplálkozó áramlat is megemlítendő. Az egyik a feministák törekvése, akik az identitásképzés ama interszubjektív és társadalmi feltételeire irányították a figyelmet, amelyek hozzájárulnak a patriarchátus megőrzéséhez. A másik társadalompolitikai kihívásokban gyökerezett, miszerint: a komplex modern társadalmak kulturális és értékpluralizmusára megfelelő módon kell reagálni. *A modern soknemzetiségű, etnikailag sokféle plurális társadalmakban merül föl az igény, hogy az elismerés fogalmát alkalmazzák a kisebbségek különféle csoportjaival kapcsolatos jogi és szociális tényezők, illetve elvárások artikulálására.* Fenti fejlemények révén az elismerésmélete önálló tudományos diszciplínává vált.

Az elismerésmélete dinamikusan kutatási területe a *normatív interdiszciplináris társadalomfilozófia*. Ezen a téren Axel Honnethnek az interszubjektív elismerés és a szociális változások közötti kapcsolatokra irányuló vizsgálódása különösen fontos. A modern, komplex társadalom alapvető konfliktusainak lényege az el nem ismertség egyéni tapasztalatának és a lenézésnek, illetve a társadalmi elismerésért folytatott küzdelmeknek a viszonya. Ez az elmélet annak megvilágításában nyújthat segítséget, hogy *miként lehetséges a modern társadalmak és a konstitucionális demokráciák ama jellegeit kideríteni, melyek az azonosság és a különbség, az univerzalizmus és a partikularizmus, az individualitás és a közösségiség között vannak.* Ma a makrostrukturák helyett az elemzés kiinduló pontját az *interszubjektív természetű praktikák* jelentik, így például a profit és az igazság elosztás kérdései, az anyagi érdekek érvényesítése körüli harcok.

2. Izgalmas része a kötetnek *Nancy Fraser* polémiája Honneth-tel az elismerésmélettel (201–212). Szerinte a kulturális különbségek elismeréséért zajló küzdelmeknek van igazságtartalmuk. Ám az elismerésre való összpontosítás marginalizálhatja az elosztás igazságosságának elkötelezett emancipációs mozgalmakat. Ezen elmélet nem rendelkezik eszközökkel ahhoz, hogy az *elosztási egyenlőtlenség* problémáját megfelelően kezelje. S nemcsak a kulturális elfogadásra irányuló emancipációs törekvések megerősítését tartalmazza, hanem érintkezik kulturálisztikus és idegenellenes sovinizmuson alapuló teóriákkal is. Ezért fennáll a veszély, hogy a szeparatizmust, az intoleranciát, a patriarchalizmust és az autoritarizmust erősíti. Fraser szerint az elismerés kortárs elméleteinek olyan multimodális modellt kellene működtetniük, amely megkülönbözteti az *elismerés kulturális dinamikáját az elosztás gazdasági dinamikájától.*

A Frankfurter Iskola kritikai elméletéhez kötődő Honneth elutasítja Fraser javaslatát a gazdaság dinamikájának az elismerési relációk hermeneutikai megközelítésén túleső, szeparált funkcionista elemzéséről (213–228.). Honneth az emancipáló munka fogalmát a globalizált kapitalista munkapiac „kemény valóságára” vonatkoztatva határozza meg. Bár a munka, különösen a bérmunka egyre kevésbé megbízható, részesedése csökken, rosszul fizetett és bizonytalanabb lett, mégis elsőbbsége van a társadalmi életvilágban a mindennapi élet szervezethez és az identitásképzés központjaként. A modern munkaszervezet „morális infrastruktúrájának” vizsgálatához át kell lépni a Fraser által képviselt funkcionista gazdasági elképzelések határait. A társadalmi munka csak akkor funkcionálhat immanens normaként, ha elismerési feltételek értelmében fogjuk föl,

ahogyan ez a cserekapcsolatokban ténylegesen van. Ha a piacot nem a rendszerintegráció, hanem a *társadalmi integráció* szempontjából tekintjük, akkor a *munka és az elismerés közötti viszony tematizálása a munkamegosztás fontos normatív koncepciójához vezet.* Azért, mert ez a megközelítés a jelenkori társadalmi élet értékelése és átalakítása számára elengedhetetlen morális elvek előtt teszi szabaddá az utat.

Milyen értelemben fogható fel Honneth elismerésmélete a kritikai elmélet eredeti, a 30-as években Max Horkheimer által kidolgozott programja megújításának? Ezt kérdezi Emmanuel Renault (229–242.). A kritikai elméletet, amely eredetileg a „marxizmus eufémisztikus referenciája” volt, felválthatja az elismerés elmélete mint interdiszciplináris elmélet, amely meggyőzőbb lehet, mint az eredeti marxizmus vagy a kommunikatív cselekvés habermasi elmélete volt. Hans-Christoph Schmidt am Busch arra kérdezi rá, vajon lehetséges-e a jelenkori kapitalizmus elemzése és kritikája az elismerésmélete révén? (243–268.) Különbséget kell tenni az értékelés, az önértékelés és ezeknek a gazdaságilag releváns munkára való mindenkori vonatkozásai között. A kritikai elméletnek ezt el kell fogadnia ahhoz, hogy megalapozottan mutathassa be, miként vezetnek a meritokratikus értékelés kortárs gyakorlati aktivitásai a megállíthatatlan gazdagodási szándékhoz, hivatásbeli sikerre való törekvéshez, sajátos fogyasztási jellegekhez, illetve a szociális állam biztosítékai rendszerének gyengüléséhez. E különbségtevés megnyitja az utat a kapitalizmus átfogó, elismerésméletileg megalapozott elemzéséhez és kritikájához. Jean-Philippe Deranty szerint a mai elismerésmélete érintkezési pontokat tartalmaz a politikai gazdaságtan nem ortodox kortárs formáival, illetve az intézményi gazdaságtannal és a szabályo-

zás-elmélettel. Ezen elméletekben lehetőségek vannak a rekognitív társadalomelméletnek a gazdaságelméletbe való integrálásához (269–300.).

3. Hogy képes-e a Frankfurti Iskola és a kritikai elmélet az elismerélmélet révén megújulni, és széleskörű kutatási paradigmává válni, az ma aligha dönthető el. Ám az *elismerési paradigma kétségtelenül a társadalom- és politikai filozófiai érdeklődés egyik központi témája lett*. E paradigma hosszú múltra tekint vissza. Az elismerés *történeti alapja* a társadalmi szerveződések tradicionális formáiról a feudálisra, a feudálisról a polgári-kapitalista formára való áttérés, amelyben három alapvető elismerési szféra különült el. Először a család privát-intim szférája vált le a nyilvánosság általános szférájáról, a gondoskodás és a szeretet elismerési elvének megfelelően. E folyamatban jóváhagyást nyert a személyek kölcsönös elismerése érzelmi, testi stb. szükségletekre vonatkozóan. Ezután a személyek jogi státuszának és a rendi struktúrában elfoglalt helyének feudális egysége bomlott föl, s olyan szféra keletkezett, amelyben a személyeket mint jogi szubjektumokat jogok és kötelességek illetik meg. Ez *kölcsönös* elismerést tett lehetővé, az azonos tisztelet általános elvének megfelelően. A rendi struktúrával összekötött értékelést a mindenkor egyéni teljesítmény társadalmi elismerése váltotta fel. A teljesítményelvű értékelés a munkamegosztás sémájának felel meg. Ezzel a piacon a pénz és a profit formájában zajló kvantitatív értékelés kiterjedt a civil szférára, ami a teljesítményelvű *ideológiai* értelmezését, a *csak* gazdasági mérési elvek alapján történő értékelését nyújtotta.

Az elismerélméletnek ez a fajta érintettsége magyarázza a frankfurtiak kritikai elméletének interdiszciplináris orientációját és az

emancipatorikus törekvések támogatását. E társadalomkritika mindig is tartalmazott társadalom-modellt. Az első generáció számára a modell a kapitalizmus azon elemzése volt, amelynek gyökerei Marxhoz vezettek vissza, és amelyet Lukács György elméletileg finomított, s amelynek elsősorban Max Weber adta azt a sajátos alakot, amit ma nyugati marxizmusnak nevezünk. A második generáció, paradigmaticusan Jürgen Habermas, olyan modellt favorizált, amely rendszerelméleti vállalkozásból fejlődött ki Talcott Parsons és Niklas Luhmann hatására. Olyan cselekvélmélettel kapcsolódott össze, amely a pragmatizmusnak és az analitikus filozófiának a nyelvi interakció reproduktív és integratív potenciáljába való belátásán alapult. Súlyponteltolódás ment végbe a morál, a demokrácia, a jog és a politikai rendszer formális aspektusai irányába. Mindez a kritikai elméletet távolította saját hagyományaitól, egyszersmind közelítette a racionalitás formáinak és alapjainak tiszta filozófiai-metodológiai megközelítéséhez, illetve a politikai igazságosság és demokrácia formális-normatív elméleteihez. Az a benyomás keletkezett, mintha az elméletet megfosztották volna a társadalom valós problémáitól. Joggal merül föl a kérdések sora: mi lett az egykor olyan jelentős témákkal, mint a kulturális élet ama fenoménjei iránti érdeklődés, amelyeket a tömegmédiá és a kommunikációs technológiák idéztek elő? Mi lett az ideológia lényegének és szerepének tematizálásából, az olyan alapfogalmakból, mint az elidegenedés, az anómia, az eldologiasodás, a tömegkultúra, a szociális marginalizálódás? Hová lett ama életformák iránti érdeklődés, amelyek a szubjektivitás és interszubjektivitás eltorzult és torzító formáit hozzák létre? E korábbi kutatási területekbe vetett hit mára elveszett. Azért

is, mert a társadalom radikális változásába vetett hit és a megértést szolgáló egységes értelmezési keretbe vetett bizalom is elveszett. Nem véletlenül.

A Marx által inspirált társadalmi modell alapját már a második világháború előtt, de főleg utána a liberális kapitalizmus konszolidációs fázisa váltotta fel, ami érzékenyen érintette azt az elméletet, amely mindig is a társadalmi emancipációt állította előtérbe. Már a frankfurtiak első generációjának látókörébe új társadalmi mozgalmak kerültek, így a gyarmatosítás elleni felszabadító mozgalmak, illetve a rasszizmus, a patriarchalizmus és a heteronormativitás elleni mozgalmak. A második generációt a funkcionalizmus és a hermeneutika szimbiózisa olyan társadalomfilozófiai tényállások egész sorához vezette, amelyek viszont nem voltak alkalmasak arra, hogy a kor harcait és vágyait „gondolatokban megragadják”.

A kötet érdeme annak bemutatása, hogy az elismerélmélet mára túllépte a Frankfurti Iskola kritikai elmélete különböző fázisainak és képviselőinek törekvéseit. Napjainkra olyan elméletté tágult, amely *mint konfliktuskezelési modell alkalmasnak látszik az egyéni szenvedéstapasztalatok és ennek társadalmi okai közötti kapcsolatot ábrázolására és különféle, napjainkban megjelenő társadalmi konfliktusok magyarázatára*. Nemcsak a jogok és igények, szükségletek tartalmi bővítése és alkalmazási területei tágítása révén, hanem a személyes élet uralomtól mentes formái, a diszkriminációtól mentes szociokulturális területek bevonása révén is. Az elismerési paradigmában benne van az ígéret, hogy a *társadalomelméleti elemzéseket szisztematikusan összekapcsolja a konfliktusokban felmerült igazolási igények meggyőző bemutatásával*. Az elismerés differenciált normatív mértékek egész sorá-

nak hiteles artikulálását ígéri. S azt, hogy olyan interdiszciplináris társadalomelmélet juthasson érvényre, amelynek emancipatorikus impulzusai a társadalmi viszonyok világában léteznek, s amelyek *elméleti magyarázatát olyan belátásokká lehet változtatni, amelyeket a társadalom tagjai képesek megérteni és alkalmazni annak érdekében, hogy a patológikus társadalmi jelenségeket és viszonyokat, amelyekről szenvednek, beazonosítsák és legyőzzék*. Az elismerésért folytatott interszubjektív harc *diagnosztikus eszközként szolgálhat a modernizáció előrevivő, ám fájdalommal, szenvedéssel és veszteségekkel teli folyamatai számára*.

4. Az elismerés kortárs elmélete distanciát alakít ki a kanti univerzális, minden személyre egyformán alkalmazható maximával szemben. A gyakorlati megfontolások *sokszínűségét* emeli ki az egyéni cselekvési alternatívák, az életterv kivitelezése, valamint a társadalmi-társas élet értékelése szemszögéből. Azaz az *életformák szociokulturális* jellege felé fordul, ami támogatja a normális, egészséges önmegvalósítást. Ugyanakkor megtart néhány kanti vonást, például azt az igényt, hogy megmagyarázzon és igazoljon normatív értékelési szttenderdeket, amelyek sem kulturálisan, sem szociálisan nem kontingensek. A személyi jogok és a politikai demokrácia értéke és jelentősége szempontjából igazságos akar lenni, miközben kerüli az üres formalizmust, amelyre a kantianizmus hajlik.

Az elismerélméletben a *morálfilozófiai megfontolás összekapcsolódik a politikai filozófia és a társadalomelmélet magyarázó és legitímáló igényével*. Tézisek és tematikai súlypontok innovatív kombinációját nyújtja, túllépve az egymással konkuráló társadalom- és politikaelméletek hagyományos választóvonalain. A kanti tételekhez kapcsolódva helyesli az egyén autonómiájának a polgári jogok és az

esélyegyenlőség révén történő biztosítását, a politikai participációnak a modern jogrendszer és a konstitucionális demokrácia struktúrái általi garantálását. Az önmeghatározás interszubjektív feltételeinek jogi keretekbe való átvitele révén a személyek kettősen, szabad és egyenlő jogi személyekként és ugyanakkor másokhoz hasonló politikai polgárként foghatják föl önmagukat. A személyek jogi igényeit és a politikai demokrácia intézményeit nem valamiféle feltételezett társadalmi szerződés igazolja, hanem mindez *történeti konfliktusok rekonstruálható eredménye*, amely konfliktusokban a szociális vonatkozások elválnak a rokonsági viszonylatoktól, és egyéni teljesítményekhez kötődnek. E transzformációs folyamatok fejlődési lépésekként foghatók föl mind a társadalmi értékelés individualizálódása, mind a társadalmi tisztelet egyenlősítése vonatkozásában. E tág érvényességi terület következtében az elismerésemélet alkalmas paradigmának mutatkozik az igazságtalanságok kiterjedtsége és mértéke körüli politikai harcok elemzése számára. Alkalmas a gondoskodó állam legitimációs bázisának átgondolására, s *új alternatív koncepciók kidolgozására a kapitalista gazdasági rendszer, az állami újraelosztás, valamint a teljesítményi, szolgáltatói és javadalmasági gyakorlatok kölcsönös viszonyait illetően*.

Az elismerés elmélete (újarisztotelianus hatásként) az egyéni jogok és az autonómia liberális koncepcióján túl a *jó élet és az önmegvalósítás politikai és szociális feltételeit* tematizálja. Ez eltávolodást jelent az egyedül a tiszta gyakorlati észből következő, elvont filozófiai legitimálástól, s közeledést a normák és ide-

álok szubsztanciális kritériumaihoz, amelyek nem konstruáltak, hanem *rekonstruáltak*: fennálló életformákból nyerhetők. Az elismerés elmélete kifejezi aggodalmát a szélsőséges individualizmust illetően. De – a kommunitarizmustól eltérően – az elismerés elmélete szerint sem csoportok, sem egyéni identitások és hagyományok *nem vonhatják ki magukat a kritikai vizsgálat alól*. Célja a *szabadságjogok és a javak elosztásának konfliktusai mögé hatolni*. Abból a meggyőződésből kiindulva, hogy az autonóm cselekvés támogatása a modern társadalom törvényeinek és intézményeinek alapvető funkciója, s hogy az *autonóm individualitás azon típusa, amelyet a liberalizmus támogat, maga is az interszubjektív*: az erkölcsi élet különös történeti formáinak eredője.

Bárhogy értékeli is az elmélettörténeti hagyatékot, amelybe az elismerés teóriája illeszkedik, afelől nem lehet kétségünk, hogy az elismerés elméletével fogunk itthon is találkozni. Hiszen a modern világot érteni, benne otthonra találni, és egyúttal önmagunkat elhelyezni olyan kihívás, amely a mai magyar társadalom és minden egyes tagja számára megkerülhetetlen. E kihívásra való reagálást a filozófia és a társadalomtudományok nem spórolhatják meg.

Kulcsszavak: *az elismerés: „adekvát méltatás” és „kölsönösség”; a liberális kritériumok és a sokszínű szociokulturális valóság rekonstrukciójának egyesítése a kortárs elismeréseméletben; az interszubjektivitás formális és normatív elemeinek összekapcsolása a konfliktusok tematizálásában és kezelésében; az elismerés mint aktuális politika- és társadalomelméleti modell*

Zeitschrift für Philosophie. Sonderband 21. Akademie Verlag, Berlin

IRODALOM

Schmidt am Busch, Hans-Christoph – Zurn, Christopher F. (Hrsg.) (2009): Anerkennung. *Deutsche*

A KIVÁLÓSÁGI HÁLÓZATOK ÉS AZ INTEGRÁLT PROJEKTEK SZEREPE AZ EURÓPAI UNIÓ KUTATÁSI POLITIKÁJÁBAN

Pörzse Gábor

PhD, egyetemi docens, igazgató,
Semmelweis Pályázati és Innovációs Központ
porzse@rekhiv.sote.hu

Bevezetés

Az európai kutatások keretprogramba foglalásának gondolata a nyolcvanas évek elején merült fel. Létrehozásukkal az Európai Közösség a nemzeti K+F-tevékenységek összehangolására, a közösségi és a nemzeti keretek között megvalósítható feladatok hatékony szétválasztására törekedett. A kutatási, technológiafejlesztési és demonstrációs keretprogramok (a továbbiakban: keretprogramok)

- erősítik a tagállamok közti kutatási együttműködést;
- koncentrálnak az erőforrásokat olyan célokra, amelyek nemzeti keretek között nehezen megvalósíthatók;
- közösségi szintű kutatási eredményeket hoznak létre;
- erősítik az európai ipar tudományos és technológiai alapjait;
- javítják a közösség nemzetközi versenyképességét, és
- elősegítik társadalmi-gazdasági fejlődését.

A keretprogramokban kitűzött célok speciális – a K+F-tevékenység témájától, elvárt

eredményeitől függő – finanszírozási eszközök segítségével valósulnak meg. A 6. keretprogramban a korábbiakhoz képest újak – kiválósági hálózatok, integrált projektek – jelentek meg, miközben lehetőség nyílt a hagyományos projekt típusok alkalmazására is. Az új projekt típusok kezdetektől fogva az érdeklődés – nem egyszer viták – kereszttüzében álltak. A fokozott figyelem érthető volt, hiszen e finanszírozási eszközök bevezetésétől az Európai Kutatási Térség megerősítését, tartós integrációját várták el; e cél érdekében a rendelkezésre álló pénzeszközök közel felét használták fel.

Jelen tanulmány e kitüntetett szerep miatt vizsgálja meg, hogy az új projekt típusok hogyan váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mennyiben járultak hozzá a közösség kutatáspolitikai céljainak eléréséhez. Választ keresünk azokra a kérdésekre is, hogy a projektek koordinátorai, résztvevői hogyan ítélték meg az új eszközök működését, mennyire találták megfelelőnek alkalmazásukat, és hogyan vélekedtek a bizottság irányító szerepéről.